

АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАЦІВНИКІВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

*Даріан Павлі
експерт Ради Європи*

Жовтень 2017 р.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ПРОБЛЕМАТИКА.....	5
ОСНОВНІ СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ.....	7
ДЕТАЛЬНІ КОМЕНТАРІ ЩОДО ВІДПОВІДНИХ ПОЛОЖЕНЬ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ.....	10
ІНШІ ЮРИДИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ.....	18
ДЕЯКІ ПОРІВНЯЛЬНІ МОДЕЛІ.....	19
ВИСНОВКИ.....	23
РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	24
ДОДАТОК	28

I. ВСТУП

Цей аналіз надається на запит Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформаційної політики. Комітет звернувся до Ради Європи із запитом допомогти із проведенням аналізу низки положень Кримінального кодексу України, що стосуються захисту журналістів, зокрема щодо відповідності цих положень стандартам Ради Європи.

Зазначені положення є результатом змін та доповнень до Кримінального кодексу, що відбулися протягом останніх двох років. У травні 2015 року Верховна Рада доповнила кодекс чотирма новими спеціальними злочинами і тим самим запровадила кримінальну відповідальність за тяжкі посягання на життя, фізичну недоторканність, свободу та майно журналістів, передбачаючи суворіші покарання, ніж за звичайних обставин (див. статті 345-1, 347-1, 348-1 і 349-1). Незабаром після цього, в лютому 2016 року, низка поправок до вже наявної статті 171 розширила поняття злочинного втручання в журналістську діяльність поза межі передбачених кодексом злочинів, пов'язаних із перешкоджанням та переслідуванням журналістів; нові статистичні дані про скоєні злочини за ст. 171 включають факти незаконного захоплення обладнання, відмови в наданні інформації та про інші види негативного впливу.

Ці комплексні законодавчі зміни, запроваджені після революції 2014 року, свідчать про серйозну готовність з боку національних законодавців посилити правовий захист і забезпечити сприятливі умови для журналістської діяльності в новій демократичній Україні. Як демонструє історія змін до законодавства, що сталися в 2015 році, їхнє ухвалення частково було зумовлене явним наміром привести у відповідність чинне законодавство до стандартів Ради Європи, котрим, як вважалося, попереднє законодавство та практики не відповідали.

Нещодавній запит Комітету Верховної Ради становить ще один крок у цьому напрямку, який слід вітати. Також слід відзначити, що він надійшов через рік після того, як у квітні 2016 року Комітет Міністрів Ради Європи ухвалив важливий керівний документ щодо безпеки журналістів та інших медіа-учасників,¹ який ще не був доступний на момент останніх змін у законодавстві України й може слугувати ключовим зразком сучасних стандартів.

Водночас, запит Комітету також вказує на визнання того, що ця низка нових законодавчих положень виявилася недостатньою для забезпечення належної відповідальності за тяжкі посягання на журналістську діяльність у країні, і цю думку поділяють багато представників національної та міжнародної медіаспільноти. Це підтверджує поширену думку про те, що боротьба з безкарністю, зокрема за злочини проти журналістів, потребує набагато більшого, ніж належні правові норми. З огляду на такі міркування, цей аналіз прагне, наскільки можливо, висвітлити політичні та інституційні чинники, а також інші практичні аспекти, які зазвичай відіграють важливу роль у сприянні дотриманню відповідного кримінального законодавства або ж його ігноруванні.

¹ Рекомендація CM/Rec(2016)4 Комітету Міністрів державам-членам щодо захисту журналістики та безпеки журналістів та інших медіа-учасників (ухвалена Комітетом міністрів 13 квітня 2016 на 1253-му засіданні постійних представників міністрів).

Ми також цілком усвідомлюємо особливі проблеми, що постали перед Україною внаслідок поточної ситуації в галузі безпеки на деяких частинах її території та, загалом, бурхливих подій останніх декількох років. На цьому фоні було особливо обнадійливо побачити тверду прихильність усіх сторін до потреби відстоювати демократичні цінності у контексті поточної ситуації. Ще одним свідченням такої готовності є взаємодія органів влади з платформою Ради Європи для захисту журналістської діяльності та безпеки журналістів.

Проведенню цього аналізу значною мірою допомогли зустрічі в Києві з широким колом зацікавлених сторін, зокрема групами захисту прав ЗМІ, медіа-юристами, високопосадовцями правоохоронних органів і прокуратури, представниками судових органів і високопосадовцями з адміністрації Президента та Міністерства інформаційної політики. Ми також мали змогу вивчити значний обсяг документів, наданих (англійською мовою) Офісом Ради Європи в Києві. Серед них була статистика правоохоронних органів, а також підготовлені Генеральною прокуратурою методичні рекомендації, що стосуються особливостей кримінального розслідування злочинів проти журналістів (далі – «Методичні рекомендації ГПУ»)². Як ми розуміємо, Національна поліція має аналогічний керівний документ для своїх слідчих. Автор хотів би подякувати всім співрозмовникам та іншим особам, які надали неоціненну допомогу; особлива подяка висловлюється доктору Олександрі Яновській за її поради з питань українського права та її внесок до нашого аналізу й рекомендацій.

Ця експертиза має таку структуру: вона починається з обговорення масштабів проблеми; після цього наводяться огляд відповідних стандартів Ради Європи; докладні зауваження щодо законодавчих норм, зазначених Комітетом Верховної Ради для аналізу; деякі додаткові правові та практичні питання; огляд інших порівняльних моделей з приділенням особливої уваги досвіду Грузії та Сербії; короткий заключний розділ, а також рекомендації.

II. ПРОБЛЕМАТИКА

Точні масштаби та причини проблеми – а саме, безкарність за напади та інше втручання в журналістську діяльність в Україні – є спірними питаннями, причому влада та її критики вказують на різні тенденції протягом останніх кількох років. Відсутні також систематичний моніторинг і дослідження причин безкарності. Однак видається беззаперечним те, що нинішній рівень притягнення до відповідальності, через ефективне дотримання відповідного кримінального законодавства, не є задовільним.³

На думку деяких представників журналістської спільноти, кількість успішних судових переслідувань після революції 2014 року залишається вкрай низькою, а найгучніші випадки нападів, як і раніше, залишаються безкарними. Більшість співрозмовників погодилася з тим, що напади, очевидно, не координуються централізовано і що

² Повна назва документа: «Методичні рекомендації щодо особливостей здійснення процесуального керівництва у кримінальних провадженнях за фактами перешкоджання законній професійній діяльності журналістів, погроз або насильства щодо журналістів, умисного знищення або пошкодження майна журналіста, посягання на його життя та захоплення як заручника» (Київ, 2017).

³ Рішення Європейського суду з прав людини щодо ключових справ, пов'язаних з насильством щодо журналістів в Україні, підтверджують наявність серйозних нормативних та практичних викликів у забезпеченні ефективного розслідування, відповідальності та безпеки журналістів. Див., зокрема, рішення «Хайло та інші проти України» від 13.11.2008; «Гонгадзе проти України», від 8.11.2005. Обидві справи знаходяться під посиленням наглядом Комітету Міністрів Ради Європи стосовно виконання Україною рішень Суду.

випадків насильства за участю державних службовців останніми роками поменшало. Проте кількість випадків кримінального втручання з боку приватних та зацікавлених осіб, зокрема корумпованих бізнесменів, збільшилася. І деякі з найгучніших справ, як і раніше, пов'язані з втручанням державних службовців, особливо місцевих чиновників і працівників правоохоронних органів.

Особливу занепокоєність викликає відсутність прогресу в розслідуванні серйозних порушень прав журналістів, які сталися під час подій Євромайдану. До того ж, нерозкриті вбивство відомого журналіста Павла Шеремета внаслідок підриву автомобіля в липні 2016 року, а також широко висвітлені проблеми з розслідуванням поліцією цієї справи⁴ кидають тінь на нинішні зусилля уряду зі зменшення дефіциту відповідальності.

Наведена вище картина також підтверджується, принаймні певною мірою, власною статистикою уряду. Згідно зі статистикою Національної поліції, за період з 2012 року до середини 2017 року обвинувачення були офіційно пред'явлені (тобто «справи передані до суду») в кількості, меншій за 10% від загального числа зареєстрованих правопорушень стосовно журналістів. Близько 55% з цих справ були припинені або закриті слідчими більш-менш у прискореному порядку; тоді як щодо 34% зареєстрованих інцидентів ведеться слідство, часто з поки що невстановленими правопорушниками.

Правоохоронні органи надають цілу низку обґрунтувань цих незадовільних показників: від нібито великої кількості необґрунтованих скарг, високої загальної завантаженості та обмеженості ресурсів, до незнання положень нового Кримінального кодексу й численних кадрових змін серед прокурорів і слідчих поліції після революції 2014 року.

Високопоставлені посадовці також вказували на позитивні тенденції, які, на їхню думку, за останні два роки свідчать про активніші зусилля влади, спрямовані на вирішення проблеми безкарності. Так, загальна кількість справ, переданих до суду, зросла з 11 в 2015 році до 32 в 2016 році та становила 13 у першій половині 2017 року. Близько 750 слідчих поліції пройшли підготовку з питань ефективного розслідування злочинів проти журналістів, і в кожній області та районі вже накопичився певний спеціальний практичний досвід. Крім того, для цих справ, доки не поліпшаться показники роботи, начебто встановлені ті ж самі пріоритетність і високий рівень нагляду, що й для вбивств та інших тяжких злочинів. Нарешті, для того, щоб уважно стежити за цими розслідуваннями, при Адміністрації Президента була створена Рада з питань захисту професійної діяльності журналістів та свободи слова, до складу якої увійшли працівники правоохоронних органів і представників громадських об'єднань, що діють у сфері медіа.

Представники Інституту масової інформації (ІМІ), що входять до складу вище згаданої Ради при Адміністрації Президента, погодилися з тим, що спостерігається прогрес як у виділенні ресурсів на справи, пов'язані зі ЗМІ, так і в розслідуванні конкретних інцидентів, про які вони та інші учасники інформують Раду. Співрозмовники з державних органів та ІМІ також підкреслили проблеми, пов'язані з судовою владою, зазначивши, з-поміж іншого,

⁴ Див., серед інших джерел, доповідь Комітету захисту журналістів «У правосудді відмовлено: Україна не просунулась у розслідуванні вбивства Павла Шеремета» (липень 2017 р.) за адресою <https://cpj.org/reports/2017/07/justice-denied-ukraine-pavel-sheremet-murder-probe-journalist-impunity-introduction.php>.

що значна кількість кримінальних справ, де потерпілими є журналісти, закінчується виправдувальними вироками, а це вкрай нетипово для українського кримінального правосуддя. Суддівський корпус також проходить комплексне реформування сектора правосуддя й зазнає важливих кадрових змін, що ускладнює проведення певних заходів, зокрема з належної підготовки суддів із цих питань.

Звісно, перед українською системою кримінального правосуддя сьогодні постають численні проблеми, але останні події дають надію на те, що уряд став серйозніше ставитися до боротьби зі злочинами проти журналістів. Однак ще неясно, чи приведе це до реальної зміни ситуації на місцях з точки зору забезпечення відповідальності, запобігання майбутнім нападам і посилення захисту журналістів.

Дуже важливим буде те, як влада впорається з важкими або резонансними справами, особливо тими, де підозрюваними є державні службовці. У нещодавньому інциденті з нападом, що нібито був вчинений працівниками спецслужб (СБУ) на журналістів «Радіо Свобода», слідство закривалося працівниками військової прокуратури три рази поспіль без пред'явлення звинувачень, попри неодноразові постанови суду про повторне відкриття розслідування.⁵ Такі випадки не допомагають зміцнювати громадську й журналістську впевненість у притягненні посадовців до відповідальності, і влада просто мусить працювати краще, щоб поліпшити сприйняття та фактичний стан речей, пов'язаних з безкарністю в країні.

III. ОСНОВНІ СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ

Як зазначалося, основним довідковим документом Ради Європи в цій сфері є недавня Рекомендація CM/Rec(2016)4 Комітету Міністрів державам-членам щодо захисту журналістики та безпеки журналістів та інших медіа-учасників,⁶ яка стала результатом тривалого процесу консультацій і обговорень всередині Ради Європи. Рекомендація є одним з найбільш всеосяжних нормотворчих документів у цій галузі, в якому наведена послідовність із 29 практичних рекомендацій державам-членам, з подальшим уточненням 38 базових принципів. Як така, ця Рекомендація також включає відповідну практику Європейського суду з прав людини.⁷

Можна виділити низку аспектів, особливо актуальних для ситуації в Україні.

Наприклад, як видно з назви документа, Рекомендація цілком рівною мірою поширюється як на журналістів, так і на «інших медіа-учасників». Останні не обов'язково можуть відповідати традиційному розумінню чи правовому визначенню «професійного журналіста», але вони беруть участь у громадському обговоренні та навіть можуть вважатися такими, що ведуть «журналістську діяльність» або виконують інші функції громадського спостерігача:

⁵ Детектор Медіа «Військова прокуратура знову відкрила справу про напад співробітників СБУ на журналістів програми «Схеми» від 06.07.2017, <http://detector.media/infospace/article/116583/2016-07-06-viiskova-prokuratura-znovu-zakrila-spravu-pro-napad-spivrobotnikiv-sbu-na-zhurnalistiv-programi-skhemi/>

⁶ Доступна за адресою https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806415d9.

⁷ Окремий інформаційно-тематичний листок щодо прецедентної практики ЄСПЛ з приводу безкарності за напади на журналістів див. за адресою <https://rm.coe.int/factsheet-on-impunityrev26june2017/168072bcad>.

4. Ця тривожна ситуація [безкарності] не обмежується виключно професійними журналістами та іншими традиційними медіа-учасниками. Європейський суд з прав людини та багато міжурядових органів, зокрема ООН у своєму Плані дій щодо безпеки журналістів і проблеми безкарності, а також Комітет із прав людини у своєму Зауваженні загального порядку № 34 погоджуються з тим, що визначення медіа-учасників розширилося внаслідок появи в цифрову епоху нових видів ЗМІ. Тому це визначення включає до себе *інших осіб, що беруть участь у громадському обговоренні та які ведуть журналістську діяльність або виконують функції громадського спостерігача.*^{8, 9}

Іншим важливим орієнтиром з цього питання є часто цитована Рекомендація СМ/Rec(2011)7 Комітету Міністрів державам-членам про нове визначення ЗМІ. Остання рекомендує державам-членам «ухвалити нове, широке поняття ЗМІ, яке охоплювало б усіх суб'єктів, що беруть участь у виробництві та розповсюдженні серед потенційно великої кількості людей контенту (зокрема інформаційного, аналітичного, коментарійного, відгукового, освітнього, культурного, мистецького та розважального в текстовій, аудіо, візуальній, аудіовізуальній чи іншій формі) ..., зберігаючи при цьому редакційний контроль або нагляд за контентом».¹⁰ Регуляторні моделі нових ЗМІ мають бути градуйовані (за ступенем регулювання) та диференційовані (за типом регламентації) відповідно до ролі, яку вони відіграють у виробництві та розповсюдженні контенту.¹¹

Повертаючись до Рекомендації (2016)4, слід зазначити, що вона містить такі загальні вимоги до ефективності розслідування злочинів проти журналістів та інших суб'єктів ЗМІ:

8. Законодавство, що криміналізує насильство стосовно журналістів, має підкріплюватися ефективними на практиці правоохоронним механізмом та механізмами відшкодування збитків потерпілим (та їхнім родинам). Слід чітко й належним чином передбачити ефективні заборонні та запобіжні форми тимчасового правового захисту тих, хто стикається з погрозами насильства.

18. Розслідування вбивств, нападів і жорстокого поведіння має бути ефективним а, отже, відбуватися з дотриманням основних вимог належності, ретельності, неупередженості та незалежності, своєчасності та громадського контролю.

20. Для того щоб розслідування було ефективним, особи, які відповідають за розслідування і які його ведуть, повинні бути незалежними й неупередженими з точки зору закону та практики.

⁸ Там, де цитується текст Рекомендації, тут і далі в цьому розділі, курсив мій.

⁹ Російська Федерація була єдиною країною, яка висловила застереження щодо включення поняття «інші суб'єкти ЗМІ».

¹⁰ Пункт 7, доступний за адресою https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cc2c0. Курсив додано у текст мною..

¹¹ Там же.

Будь-яка особа чи установа, які мають якийсь стосунок до справи, не повинні брати участі в її розслідуванні. Крім того, розслідування повинні проводити спеціалізовані, призначені для цього відділи відповідних органів державної влади, в яких працівники пройшли належну підготовку щодо міжнародних норм у галузі прав людини та гарантій. ... У всіх випадках близькі особи постраждалого чи постраждалої повинні бути залучені до процесу розслідування настільки, наскільки це потрібно задля захисту його чи її законних інтересів.

23. Держави-члени повинні гарантувати, що постраждалим та, в разі потреби, їхнім сім'ям доступні ефективні й належні засоби захисту, зокрема засоби юридичного захисту, фінансової компенсації, медичної й психологічної допомоги, переселення та надання притулку. Під час вибору засобів захисту потрібно ураховувати культурний, етнічний, релігійний, гендерний та інші аспекти. Поточні чи незавершені кримінальні провадження не повинні перешкоджати жертвам одержувати цивільно-правові засоби юридичного захисту

Що стосується питання повноважень журналістів, особливо в контексті демонстрацій та інших масових заходів, Рекомендація наголошує:

14. ... Посвідчення журналістів або членів профспілок, належні акредитаційні та журналістські знаки розрізнення повинні прийматися органами державної влади як документи, що засвідчують повноваження журналістів, і якщо журналісти або інші працівники ЗМІ не мають змоги надати професійні документи, органи державної влади повинні докласти максимум зусиль, щоб пересвідчитися стосовно їхнього статусу.

Нарешті, згадуючи кризові ситуації та загальний негативний вплив укоріненої безкарності, Рекомендація зазначає:

27. Ефективність системи захисту може залежати від ситуативних чинників, зокрема у кризових або конфліктних ситуаціях, коли існує підвищена загроза безпеці і незалежності журналістів та інших представників ЗМІ, а також коли органи державної влади можуть мати складнощі із здійсненням фактичного контролю за територією. У таких ситуаціях, які за будь-яких умов регулюються міжнародним правом у галузі прав людини та міжнародним гуманітарним правом, застосовуються відповідні державні зобов'язання зі змінами, що впливають з обставин

28. Гарантування безпеки й захисту журналістів та інших медіа-учасників є передумовою для їхньої здатності до ефективної участі у суспільному обговоренні. Постійні залякування, погрози і насильство щодо журналістів та інших медіа-учасників у поєднанні з нездатністю притягнути до відповідальності винних у скоєнні таких правопорушень породжують страх і мають негативний вплив на свободу вираження поглядів і суспільне обговорення. Держави мають позитивне зобов'язання щодо захисту журналістів та інших представників ЗМІ від залякування, погроз і насильства, незалежно від їхнього походження, яке може бути державним, судовим, релігійним, економічним або кримінальним.

IV. ДЕТАЛЬНІ КОМЕНТАРІ ЩОДО ВІДПОВІДНИХ ПОЛОЖЕНЬ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ

Як загальний коментар, слід зазначити, що докладність та всебічність окремих із наведених далі положень відрізняє їх від типової практики більшості європейських країн. Цей додатковий (або спеціальний) захист через кримінальне законодавство, безумовно, має позитивне значення в збереженні свободи ЗМІ та загальної відкритості в цей делікатний для української демократії момент, і його слід вітати. Однак, можливо, було б доцільним розглянути питання про те, наскільки доречними для кримінального законодавства є окремі аспекти цих положень та які наслідки це може мати для ефективності розслідування більш тяжких злочинів проти ЗМІ, беручи до уваги обмежені ресурси правоохоронних органів.

А. Стаття 171. Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів¹²

▪ Частина 1

Ця частина передбачає кримінальну відповідальність за різні форми втручання в професійну журналістську діяльність, яка вважається «законною».

«Незаконне вилучення журналістських матеріалів»

Це положення корисно у ситуаціях з вилученням «матеріалів і технічних засобів» як державними службовцями, так і приватними особами, зацікавленими у забороні висвітлення окремих тем у ЗМІ. Однак його належне застосування залежатиме від того, наскільки вилучення є незаконним і, як наслідок, від того, наскільки українське законодавство дозволяє законне вилучення журналістських матеріалів, незалежно від того, узгоджується це з практикою застосування ЄСПЛ статті 10 чи ні. Судова практика передбачає надійні засоби матеріально-правового та процесуального захисту, призначені гарантувати конфіденційність журналістських джерел та загальну недоторканність роботи ЗМІ.¹³

З огляду на це, доцільно було б провести належний аналізу сумісності законодавства

¹² Повний текст англійською мовою положень Кримінального кодексу, що розглядаються в цьому аналізі, див. у додатку.

¹³ Див., серед іншого, судовий прецедент «Sanoma Uitgevers BV проти Нідерландів», рішення від 14.09.2010 р. (ЄСПЛ, Велика Палата).

України з практикою ЄСПЛ. Одним із найактуальніших питань у цьому контексті є здатність працівників ЗМІ фіксувати громадську діяльність і поведінку співробітників правоохоронних органів, наприклад, під час публічних акцій протесту або операцій із протидії масовим заворушенням, не зазнаючи вилучення цих записів або заборон на публікації, за відсутності переконливих міркувань протилежного характеру. За відсутності чітких правил про допустиме вилучення журналістських матеріалів у разі виняткових і чітко визначених обставин, малоймовірно, що фактичне дотримання положень цієї частини статті 171 буде можливе там, де вилучення здійснюють державні службовці.

«Незаконна відмова в доступі до інформації»

Це положення є вельми незвичайним для порівняльної європейської практики. По-перше, незрозуміло, чи це стосується лише державних службовців, на яких поширюється дія законодавства свободи доступу до інформації, чи також інших осіб. По-друге, як видається, це положення не вимагає наявності ознаки умисного порушення з боку особи, що відмовляє в доступі до інформації, наслідком чого може стати покарання навіть за добросовісне (хоча й помилкове) застосування або тлумачення норм законодавства про доступ до публічної інформації. По-третє, незрозуміло, чи злочин має вчинятися з умислом перешкодити журналістській діяльності.

Такий підхід загалом вважається за шкідливий у належному застосуванні законодавства про доступ до інформації, і, здається, він вже заохотив українських посадовців до порушення норм на практиці (наприклад, до надання відповідей, що вводять в оману, замість належної відмови). З цих причин європейська юридична практика, як правило, передбачає кримінальне покарання лише за особливо тяжкі порушення законодавства про доступ до інформації, зокрема за умисне знищення інформації, що зберігається державними органами, або за інші тяжкі, умисні дії, спрямовані на перешкоджання праву громадськості на доступ до офіційної інформації.

Нарешті, незрозуміло, яким чином приватна особа може бути притягнута до відповідальності за «незаконну» відмову в наданні інформації журналісту; та за яких обставин, якщо такі є, українське законодавство створює такі юридично дійсні обов'язки для приватних осіб і які наслідки це матиме для захисту персональних даних. Ці питання можуть бути деталізовані у методичних рекомендаціях поліції та Генеральної прокуратури щодо застосування цих статей.

«Незаконна заборона висвітлення окремих тем, показу окремих осіб, критики суб'єктів владних повноважень»

Така заборона – це хрестоматійне визначення державної цензури, і, в принципі, важливо зробити таку поведінку злочинною. Однак не зовсім зрозуміло, чи це положення стосується формальних заборон (наприклад, письмового розпорядження військового офіцера) або й навіть неофіційного тиску з тією ж метою. Водночас важко уявити, за яких обставин така заборона не була б незаконною інакше, ніж у разі судового припису, виданого на чіткій правовій основі (наприклад, згідно з законом про дифамацію). На практиці, на наш погляд, такі ситуації радше підпадають під переслідування відповідно до частини 1 статті 345-1, яка передбачає покарання за «погрозу... щодо журналіста» у зв'язку зі здійсненням законної професійної діяльності.

Складніше і потенційно проблемніше питання постає стосовно того, що відбувається всередині засобу масової інформації: чи вчинює редактор або власник такої організації злочин, передбачений цією статтею, забороняючи своїм журналістам висвітлювати певні теми? У більшості випадків, прерогативою саме головного редактора є вирішення питань щодо висвітлення окремих тем, навіть не вдаючись до самоцензури. І навпаки, з позиції хорошої політики (а в деяких країнах – навіть з позиції законодавства), редакційну автономію слід надійно ізолювати від примх власників ЗМІ. Однак, звичайно, це не те питання, яке можна регламентувати, використовуючи гострі інструменти кримінального права. На наш погляд, це положення не слід застосовувати до ситуацій, пов'язаних із суто внутрішньою роботою ЗМІ.

«Будь-яке інше умисне перешкодження здійсненню журналістом законної професійної діяльності»

Цеположення є досить невизначене, але вимога щодо наявності умислу на перешкодження журналістській діяльності дійсно обмежує обсяг його застосування. Справді, видається, що такий умисел має бути ознакою складу всіх інших злочинів, передбачених статтею 171:¹⁴ важко уявити, що за таку поведінку має передбачатися кримінальне покарання за відсутності умислу перешкоджати журналістській діяльності, причому українська судова практика, як видається, також свідчить про це.¹⁵ Хоча для прокурорів доведення такого умислу на практиці іноді може становити проблему, важко дійти іншого висновку, аніж щодо обов'язковості доведення умислу щодо перешкодження. Існує, однак, належна практика, якої, за відповідних обставин, можуть дотримуватися самі журналісти та яка допомагає зафіксувати умисел порушників із перешкодження їхній редакційній діяльності (див. нижче).

Водночас тут слід приділити увагу одному аспекту, що згадується у Методичних рекомендаціях ГПУ, котрі, як видається, особливо акцентують увагу на тому, чи позначив себе потерпілий як журналіст перед порушниками чи ні.¹⁶ Це проблематично, оскільки прокурори та слідчі мають розуміти, що для працівників ЗМІ іноді може бути небезпечно, неможливо або небажано позначати себе під час журналістського розслідування. Методичні рекомендації ГПУ мають брати до уваги реалії журналістської діяльності в українському контексті та уникати будь-яких широких узагальнень, здатних зашкодити розслідуванням, що є законними з огляду на всі інші фактори.

▪ Частина 2

«Вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкодження виконанню ним професійних обов'язків»

Це положення також сформульоване вельми широко, оскільки різні суб'єкти прагнуть «вплинути» на думку журналістів усіма можливими способами, що зазвичай не розглядаються як злочинні чи протиправні. Проте можна припустити, що це положення тлумачитиметься з метою криміналізувати форми впливу, які зазвичай є незаконними: такі як хабарі або аналогічні засоби підкупу, коли це стосується державних службовців. Крім того,

¹⁴ Методичні рекомендації ГПУ, очевидно, на с. 9 поділяють цю думку (неофіційний переклад англійською, архів автора).

¹⁵ Див., наприклад, ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 1 жовтня 2015 р., кримінальне провадження № 12013100040001895 [імена сторін видалені], наведену в додатку до Методичних рекомендацій ГПУ.

¹⁶ На с. 10.

це правопорушення може бути пов'язане з такими формами погроз або залякувань, що не передбачені статтею 345-1, тобто не є такими тяжкими: вони, наприклад, можуть включати погрозу звільнення з роботи журналіста або членів його/її сім'ї чи спричинення будь-яких інших негативних наслідків.

Проте інші ситуації можуть виявитися більш делікатними або сумнівними: наприклад, чи становитиме правопорушення, згідно з цим положенням, обіцянка запросити журналіста взяти участь за бюджетні кошти в закордонному візиті президента в обмін на сприятливе висвітлення? Чи це становить «перешкоджання» журналістській діяльності? Залишається сподіватися, що судова практика допоможе прояснити ці та інші пов'язані питання.

«Переслідування журналістів у зв'язку з законною професійною діяльністю»

Термін «переслідування», як видається, не визначено Кримінальним кодексом або національною судовою практикою. У будь-якому випадку це поняття, ймовірно, суттєво збігатиметься з іншими формами перешкоджання, передбаченими статтею 171, за умови, що вони повторно вчиняються проти однієї і тієї ж особи з цілеспрямованістю, яка є характерною для злочинів переслідування в інших юрисдикціях, і є більш тяжкими формами переслідування.

Запитання загального характеру: що являє собою «законна професійна діяльність»?

Спільною ознакою всіх злочинів, передбачених цією статтею, є те, що вони мають перешкоджати «законній» професійній діяльності журналіста. Зрозуміло, це передбачає, що незаконні дії журналіста не захищені цим положенням.

Утім, на практиці така відмінність може виявитися не настільки прямолінійною. У Методичних рекомендаціях ГПУ у зв'язку з цим зазначено, що «необхідно зіставити права та обов'язки журналіста, права та законні інтереси інших осіб, а також суспільний інтерес», коли мова йде про публікацію певної інформації.¹⁷ Методичні рекомендації ГПУ далі детально розглядають права та обов'язки журналістів відповідно до законодавства України.¹⁸

Однак видається, що таке зіставлення виглядало б доречніше в цивільно-правових спорах, а для застосування положення кримінального права такого характеру, в інтересах правової визначеності, може знадобитися чіткіше розділення. Одним із рішень було би встановити презумпцію, що журналістська діяльність має розглядатися як законна для цілей цієї норми, крім випадків, коли вона явно виглядає протиправною для розумної особи.

Методичні рекомендації ГПУ наводять кілька прикладів журналістських дій, які можуть бути незаконними, зокрема порушення недоторканності приватної власності або таємне здійснення записів, що порушують недоторканність приватного життя, згідно з посиланням на рішення Конституційного Суду України.¹⁹ Однак – і з усією повагою до цього рішення – така жорстка позиція щодо таємного здійснення записів засобами масової інформації може суперечити судовій практиці ЄСПЛ, який визнав право ЗМІ, відповідно до статті 10, використовувати, за певних обставин, таємно здійснені записи, в тому числі здійснені

¹⁷ На с. 7.

¹⁸ Дещо з цього є проблематичним із погляду міжнародного права, зокрема обов'язок ідентифікувати себе за будь-яких обставин, що фактично унеможливує всі таємні розслідування.

¹⁹ Від 20 грудня 2012 р., № 2-рп/2012.

відносно приватних осіб у приватній обстановці.²⁰ Це ілюструє тезу про те, що, оцінюючи, наскільки законними на перший погляд є журналістські дії, слід брати до уваги європейське законодавство в галузі прав людини.

Нарешті, у Методичних рекомендаціях ГПУ є досить сумнівне твердження про те, що слідчим належить визначати, чи не провокував журналіст умисно особу, що вчинила стосовно нього правопорушення, на вчинення злочину.²¹ Хоча це може виглядати законним у рамках з'ясування всіх фактів, що можуть вплинути на визначення відповідальності всіх сторін, припускати, що гадана «провокація» журналіста робить його чи її поведінку автоматично незаконною або виправдовує злочинну поведінку інших осіб, причетних до інциденту, буде явно недоречним.

В. Стаття 345-1. Погроза або насильство щодо журналіста

Перша частина цієї статті передбачає кримінальну відповідальність за «погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна» щодо журналістів, його близьких родичів чи членів сім'ї у зв'язку зі здійсненням професійної діяльності. Як вже зазначалося, погрози іншого або менш серйозного характеру також можуть переслідуватися в судовому порядку згідно з частиною 2 статті 171.

Одне питання, яке, схоже, виникає на практиці, пов'язане з тим, які погрози слід вважати за «реальні» для того, щоб становити злочин згідно з цим положенням. За даними представників ЗМІ, прокурори іноді відмовляються розслідувати такі випадки, вважаючи погрози за «невірогідні або несерйозні». Таке розуміння, як видається, розходиться з прямим тлумаченням тексту частини 1, а також підриває намір законодавця та попереджувальний ефект цього положення. Вирішальним чинником має бути те, чи погроза була і могла обґрунтовано сприйматися потерпілим як справжня. Як ми розуміємо, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ дійшов аналогічного висновку щодо таких випадків у своєму узагальненні судової практики.²²

Друга та третя частини цієї статті, які передбачають кримінальну відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень різних ступенів тяжкості, в цілому зрозумілі та не викликають будь-яких серйозних питань в плані тлумачення.

▪ Украй важлива примітка до статті 345-1: хто є журналістом?

Примітка до цієї статті містить важливе уточнення щодо визначення журналістської діяльності для цілей не лише статті 345-1, але й інших положень Кримінального кодексу, що обговорюються тут (зокрема ст. 171, ст. 347-1 і ст. 348-1). Примітка визначає професійну діяльність журналіста, як «систематичну діяльність особи», пов'язану зі збиранням і поширенням інформації «на невизначене коло осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет».

²⁰ Див., серед іншого, рішення в справі «Гальдіманн та інші проти Швейцарії» від 24 лютого 2015 р. (ЄСПЛ).

²¹ На с. 11.

²² Щодо «погрози вбивством» (ст. 129 КК), див. узагальнення судової практики «Про судову практику розгляду кримінальних проваджень щодо злочинів проти життя і здоров'я особи за 2014 рік» від 03.06.2016 р., Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

«Систематична діяльність». Деякі співрозмовники з медіа-спільноти розкритикували вимогу щодо «систематичної діяльності», зазначивши, що воно виключає спорадичну (тобто нерегулярну) участь у журналістській діяльності. Це дійсно так, і практичні рекомендації Ради Європи містять пораду надавати «іншим медіа-учасникам» такі ж або аналогічні засоби захисту, якими користуються традиційні журналісти.²³ Отже, існує ризик того, що «систематична діяльність» може розумітися виключно як «традиційна журналістика», лишаючи поза своїми межами всі або більшість форм «нових медіа».

Водночас, в інтересах забезпечення певної правової визначеності під час застосування норм кримінального права, не здається необґрунтованим вимагати, щоб особи, які перебувають під захистом цих положень, займалися журналістською діяльністю з певним ступенем регулярності. З іншого боку, дуже важливо, аби поняття «систематичності» застосовувалося з певною гнучкістю – у спосіб, що не виключав би, наприклад, фрілансерів, блогерів або інших учасників, які явно регулярно займаються журналістською діяльністю чи поширенням контенту, не будучи, однак, штатними працівниками ЗМІ. Інакше, може виявитися бажаним замінити «систематичну діяльність» на «регулярну діяльність» або інше, менш жорстке формулювання.

За відсутності чіткої практики, було б корисним, якби Методичні рекомендації ГПУ детальніше визначали, що саме має становити «регулярну участь» для таких цілей. Відповідні критерії стосовно цього питання можуть включати діяльність особи чи ЗМІ протягом певного часу або їхній обов'язок із висвітлення якоїсь конкретної тематики чи періодичних подій (наприклад, виборів).²⁴

Через ЗМІ або Інтернет. Перелік традиційних видів ЗМІ, через які ведеться журналістська діяльність, також поступово йде шляхом обмеження, з огляду на постійний розвиток різних форм «нових медіа» та потенціал майбутнього розвитку технологій. Практика посилання на інтернет-ЗМІ також не є дуже точною, оскільки між різними типами платформ, що певним чином залучені до розповсюдження контенту через Інтернет та інші нові технології (мобільні, застосунки тощо) є величезні відмінності. Утім, розуміючи таке посилання як умовне позначення, цього має бути достатнім, щоб поширити особливий захист Кримінального кодексу на журналістів та інших медіа-учасників, які працюють на виключно онлайн-ЗМІ різних видів.

Більша складність виникає через те, що українське законодавство про ЗМІ не визнає інтернет-ЗМІ як такі; фактично, багато інтернет-видань офіційно зареєстровані як інформаційні агентства або за якоюсь іншою традиційною класифікацією. За словами наших співрозмовників, через це деякі слідчі відмовляються визнавати статус журналістів, які працюють у виключно онлайн-ЗМІ, що відверто суперечить формулюванню статті 345-1 та наміру законодавця, який лежить в її основі. Тому важливо внести зміни до національного законодавства про ЗМІ, щоби правильно визначати інтернет-ЗМІ та уникати, серед іншого,

²³ Крім того, критерій регулярного оновлення контенту не має застосовуватися надто жорстко у визначенні того, що є ЗМІ. Див. § 28 додатка до Рекомендації 2011(7): «Слід також звертати належну увагу періодичному або регулярному оновленню чи актуалізації контенту. Цей показник ЗМІ слід застосовувати з обережністю, зважаючи на важливість постійного або періодичного оновлення. Крім того, в новому комунікаційному середовищі, де користувачі мають значний контроль за формуванням і часом доступу до контенту, оновлення або актуалізація можуть здебільшого стосуватися сприйняття користувачами, аніж часу чи самого контенту».

²⁴ Певною мірою зрозуміло, чому працівники правоохоронних органів вважають за краще уникати цих питань тлумачення у спірних випадках, покладаючись замість цього на наявність (або відсутність) журналістського посвідчення в потерпілої особи. Однак з системної точки зору, сама лише наявність посвідчення зовсім не гарантує, що така особа насправді регулярно працює журналістом.

суперечливих тлумачень під час розслідування кримінальних справ про злочини проти журналістів.

Інші працівники ЗМІ. Було також заявлено про наявність іншого комплексу проблем, пов'язаних із виключенням на практиці інших працівників ЗМІ, таких як продюсери, фотографи, оператори, відеооператори тощо. Така практика очевидно не узгоджується з приміткою до статті 345-1, де відкритим текстом йдеться про діяльність, пов'язану зі «збиранням, держанням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації». На наш погляд, будь-яка плутанина, що виникає внаслідок класифікації журналістської діяльності в інших законодавчих актах, має відійти на задній план з огляду на очевидний намір законодавця, виражений у відповідних положеннях Кримінального кодексу.

Обов'язок показувати посвідчення. Можливо, найбільш спірним питанням у застосуванні цих положень видається вимога чи вказівка в примітці щодо того, що «статус журналіста або його належність до засобу масової інформації підтверджується редакційним або службовим посвідченням чи іншим документом, виданим засобом масової інформації, його редакцією або професійною чи творчою спілкою журналістів».

Представники ЗМІ скаржилися на те, що ця вимога створює перешкоди для незалежних журналістів, тоді як представники правоохоронних органів рівною мірою рішуче стверджували, що слідчим поліції важливо мати можливість покладатися на яке-небудь посвідчення встановленого зразка, видане особі, яка начебто є потерпілою. За даними одного урядового джерела, близько 20% заяв про порушення кримінальних справ згідно з цими статтями подають особи, що працюють на онлайн-ЗМІ, а 10% – особи, які вважають себе журналістами, але нездатні довести свою належність до будь-якого ЗМІ.

Як зауваження загального характеру, для будь-якого положення Кримінального кодексу загалом нехарактерно деталізувати питання про те, як мають доводитися ознаки складу різних злочинів. Однак найбільшу занепокоєність викликає той факт, що Методичні рекомендації ГПУ, як видається, стають на жорстку позицію, стверджуючи, що, для цілей цих положень, «журналістами є особи, які мають дійсні редакційні або службові посвідчення». Це занадто формалістичний підхід, що певною мірою здатний звести нанівець саму мету законодавчого захисту, який він призначений забезпечувати. Журналістський статус особи, яка може бути потерпілою від злочину, – це лише питання факту, який (у разі сумнівів) має доводитися в рамках кримінального розслідування, як і всі інші твердження про факти. Показ офіційного посвідчення може бути одним із поширених способів доказування статусу, але не безумовною вимогою.

В іншому разі, українським журналістам загрожує ризик того, що те, що законодавець, дає однією рукою, він відбирає другою через суворі вимоги щодо доказів. Це по суті суперечитиме рекомендації Ради Європи державам-членам забезпечити захист усіх суб'єктів ЗМІ, зокрема через норми кримінального права, і «ухвалити нове, широке поняття ЗМІ, яке охоплювало б усіх суб'єктів, що беруть участь у виробництві та

розповсюдженні контенту серед потенційно великої кількості людей», зберігаючи при цьому певний редакційний контроль.²⁵

Насамкінець слід зазначити, що підхід, зазначений у методичних рекомендаціях ГПУ з цього питання суперечить позиції методичних рекомендацій Національної поліції, яка, як видається, виходить з того, що відсутність журналістського ідентифікаційного посвідчення не є перешкодою для застосування відповідних положень Кримінального кодексу. Очевидно, ця невідповідність може створити значну напруженість між поліцією та прокурорами у процесі розслідування.

Альтернативні підходи. Деякі країни, включаючи Грузію (про що йдеться нижче), обрали інший підхід, а саме той, який криміналізує серйозні втручання у свободу вираження поглядів в цілому, на додаток до будь-яких правових положень, що передбачають особливий захист для журналістів. Такий підхід дозволив би вирішити кілька складних питань інтерпретації законодавства, які виникають в українському контексті при вирішенні питань щодо суміжних справ, наприклад, хто є журналістом, що таке інтернет-ЗМІ або «систематична журналістська діяльність», і чи є необхідність мати офіційного посвідчення певної форми.

Можливо, українським законодавцям було би корисно розглянути грузинський підхід як альтернативу чинному регулюванню, особливо якщо вони дійдуть висновку, що проблеми інтерпретації стали головною практичною перешкодою для відповідальності та підзвітності. Проте, зазначений підхід теж має певні негативні сторони. Перш за все, він вносить достатньо вагомому невизначеність щодо застосування кримінального законодавства, що в деяких випадках може призвести до нанесення шкоди свободі слова з ефектами бумерангу (наприклад, учасникам мирного контр-зібрання може бути пред'явлено звинувачення у вчиненні посягання на свободу слова інших осіб) Крім того, це може «надмірно криміналізувати» законодавство про свободу вираження поглядів та поширювати його застосування до ситуацій, які можуть бути вирішені належним чином шляхом застосування цивільного або конституційного права. Нарешті, цей підхід також може потребувати більших ресурсів від правоохоронних органів внаслідок більш широкого застосування. Можливо, через ці та інші причини це не той підхід, який зазвичай існує у країнах з усталеною демократією.

С.Статті 347-1 (пошкодження майна), 348-1 (посягання на життя) і 349-1 (захоплення як заручника)

Ці три положення відносно прості й щодо них не виникає будь-яких серйозних питань тлумачення, за одним винятком: стаття 349-1 визначає злочин як викрадення журналіста або членів сім'ї «з метою спонукання цього журналіста вчинити або утриматися від вчинення будь-якої дії» як умови звільнення заручника. Як такий (і на відміну від будь-яких інших положень, обговорюваних тут), мотив для викрадення не обов'язково має бути пов'язаний з професійною діяльністю журналіста.

²⁵ Рекомендація СМ/Рес(2011)7, примітка 9 вище. Див. також § 71 Додатка до Рекомендації: «[Обов'язок захищати всіх працівників ЗМІ] у деяких випадках може включати до себе надання захисту або іншої форми підтримки (наприклад, рекомендацій і навчання, щоб вони не ризикували своїм життям) суб'єктам, які, відповідаючи певним критеріям і показникам, викладеним у частині I цього додатка, не можуть повною мірою вважатися за ЗМІ (наприклад, індивідуальні блогери). Диференційована відповідь має зважати на те, якою мірою таких суб'єктів можна вважати за частину медійної екосистеми та осіб, що збагачують функції та роль ЗМІ в демократичному суспільстві».

V. ІНШІ ЮРИДИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ

У цьому розділі розглядається низка юридичних і практичних питань, які, хоча й безпосередньо не пов'язані з аналізом положень Кримінального кодексу, зазначених Комітетом Верховної Ради, але, як видається, унеможливають ефективну реалізацію цих положень і, зрештою, безпеку українських працівників ЗМІ.

Доступ до правової допомоги потерпілим журналістам

За даними журналістських організацій, кримінальні розслідування та судові процеси у справах журналістів, потерпілих від розбійних нападів та інших злочинів, часто тягнуться протягом багатьох місяців або навіть років. Тоді як журналістам і ЗМІ вкрай важливо мати належну правову допомогу та представництво під час таких проваджень, їм часто бракує ресурсів, щоб приватним чином оплачувати послуги адвокатів протягом тривалого періоду.

З огляду на це, має забезпечуватися доступ до належної правової допомоги, що надається державою. Представникам журналістських спілок та інших груп захисту прав ЗМІ, особливо тих, що мають юридичні відділи, слід почати діалог з Координаційним центром із надання безоплатної правової допомоги з метою створення спеціального механізму правової допомоги для журналістів, які мають статус потерпілих у кримінальному провадженні. Така правова допомога має бути доступна, починаючи від самих ранніх вирішальних етапів кримінального розслідування, і закінчуючи судом та можливими апеляціями (принаймні в найсерйозніших справах або справах, що мають велике значення з огляду на встановлення правового прецеденту).

Групам захисту прав ЗМІ та організаціям, що їх фінансують, слід також розглянути питання про розбудову певного потенціалу участі в «стратегічних судових процесах» у цих справах, що розуміється як здатність втручатися цілеспрямованим чином у розгляд окремих категорій справ, що пов'язані з нападами на журналістів та мають особливе юридичне або політичне значення. Такі справи можуть тягнути за собою роз'яснення нових галузей законодавства, підвищення рівня правового захисту, що надається потерпілим, потребу в забезпеченні єдиної судової практики або іншого стратегічного аспекту. Приведення в дію такого потенціалу стратегічного втручання, серед іншого, потребує регулярного моніторингу відповідних проваджень, щільної взаємодії з журналістською спільнотою і спеціальних правових знань.

Процесуальні права потерпілого під час кримінальних розслідувань і судів

Адвокати, що спеціалізуються на судовому захисті ЗМІ, також висловлювали побоювання, що потерпілі користуються обмеженими процесуальними правами та (або) натрапляють на практичні перешкоди, здійснюючи свої права під час кримінального провадження, особливо на досудовому етапі. Вони зокрема скаржилися, що доступ до інформації про докази та до інших матеріалів справи часто обмежується на одноособовий розсуд прокурора в справі.

Це, звичайно, є загальним питанням кримінального судочинства, що виходить поза рамки прав потерпілих журналістів. Також відзначалося, що нормативна база, яка стосується прав потерпілих у кримінальному провадженні, зараз піддається перевірці та можливому перегляду. Хоча цей документ не ставить за мету ретельно аналізувати проблему, групам захисту свободи ЗМІ слід принаймні прагнути збирати інформацію про порушення процесуальних прав потерпілих журналіста з метою наповнення змістом майбутніх політичних дискусій про реформу в цій галузі.

Підвищення обізнаності журналістів про кримінальні розслідування та їхню роль у них

Самі журналісти також мають пройти базову підготовку стосовно того, що можна очікувати під час кримінального розслідування злочинів, де вони є потерпілими. Працівники правоохоронних органів зазначали, що іноді журналісти не йдуть на тривалу співпрацю, за винятком подання першої заяви про напад, або не усвідомлюють потреби кримінального розслідування.

Підготовка журналістів була б корисною, якби охоплювала такі аспекти:

- загальна важливість подання заяв про злочини проти журналістів, співпраці зі слідством і розвитку судової практики, яка захищає їхні права в довгостроковій перспективі;
- основні відомості про етапи кримінального розслідування і чого можна очікувати на кожному етапі;
- основну інформацію про злочини проти журналістів, що обговорюються у цьому документі, ознаки їхнього складу та вимоги до доказової бази кожного правопорушення (наприклад, потреба в доведенні наміру винної особи перешкоджати законній журналістській діяльності);
- практичні відомості про те, що можуть зробити журналісти, коли натрапляють на (ймовірно) злочинну поведінку, щоб сприяти судовому переслідуванню за такі злочини в майбутньому, без шкоди для власної безпеки. Вони могли б включати кроки, щоб заздалегідь себе ідентифікувати, коли це доцільно й безпечно; фіксування присутності та особистостей винних і свідків, а також їхньої поведінки; заходи щодо забезпечення та збереження доказів тощо;
- основні відомості про правила збирання доказів, включно з правилами, що стосуються збирання та збереження різних доказів (фотографій, аудіо/відеозаписів тощо).

Такі просвітницькі заходи були б практичним корисним доповненням до проведеного навчання працівників правоохоронних органів з питань нових злочинів проти журналістів. Дійсно, було б корисно залучати спеціальних слідчих і прокурорів до навчання журналістів.

VI. ДЕЯКІ ПОРІВНЯЛЬНІ МОДЕЛІ

Хоча українське кримінальне законодавство про злочини проти журналістів є досить повним, якщо порівнювати його із середньоєвропейськими показниками, є низка інших країн, де запроваджені аналогічні положення, і чий досвід може бути корисний для розгляду в цьому контексті. Грузія і Сербія були обрані як дві репрезентативні моделі

підходів у своїх відповідних регіонах, що демонструють як подібності, так і відмінності у порівнянні з українським правовим режимом.

Грузія

Кримінальний кодекс Грузії містить такі положення, пов'язані зі злочинним посяганням на свободу слова та незаконне втручання в професійну діяльність журналістів, введені 2006 року:²⁶

Стаття 153. Посягання на свободу слова

Незаконне перешкоджання здійсненню свободи слова чи права на отримання або розповсюдження інформації, що спричинило значну шкоду або вчинене з використанням службового становища, -

карається штрафом або виправними роботами на строк до одного року, або позбавленням волі на строк до двох років з позбавленням права обіймати посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Стаття 154. Незаконне перешкоджання здійсненню журналістом професійної діяльності

1. Незаконне перешкоджання здійсненню журналістом професійної діяльності, тобто примушування журналіста до поширення або утримання від поширення інформації, -

карається штрафом або суспільно корисною працею на строк від 120 до 140 днів або виправними роботами на строк до двох років.

2. Те ж діяння, вчинене з погрозою насильства або з використанням службового становища, -

карається штрафом або позбавленням волі на строк до двох років з позбавленням права обіймати посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Щодо відповідного законодавства та судової практики Грузії можна зробити декілька коментарів. По-перше, визначення «перешкоджання», відповідно до статті 154, як «примушування журналіста до поширення або утримання від поширення інформації» є потенційно досить широким і здатним охопити широкий спектр дій, спрямованих на створення перешкод можливості журналіста виконувати свою роботу. Однак, як видається, на практиці грузинська влада дотримується вузького тлумачення цього злочину й часто звертається до інших статей Кримінального кодексу, щоб переслідувати за злочини, скоєні проти журналістів та явно пов'язані з їхньою журналістською практикою, – зокрема погрози, побиття або зловживання державними посадовцями своїм службовим становищем.

²⁶ Англійська версія доступна на сайті «Законодавчого Вісника Грузії»: <https://matsne.gov.ge/en/document/download/16426/157/en/pdf>.

Водночас це положення має свої текстуальні обмеження. Наприклад, якщо його трактувати буквально, воно стосується лише поширення (або утримання від поширення) інформації, залишаючи за рамками інші види діяльності, що мають першочергове значення для журналістської практики, такі як збір і обробка інформації або первинних даних.

Крім того (а частково – з причин, пов'язаних із уже згаданими чинниками), надійні статистичні дані про всю сукупність злочинів, вчинених проти журналістів, або про хід цих розслідувань відсутні. Народний захисник (Омбудсмен) Грузії неодноразово закликав правоохоронні органи систематично збирати таку статистику, але, очевидно, без особливого успіху.²⁷ Ця прогалина в даних утруднює оцінювання ефективності розслідування справ, пов'язаних із потерпілими журналістами.

Як свідчать численні факти, такі розслідування супроводжуються проблемами: наприклад, слідство в справі, що стосується погроз і словесних образ, які сталися 2012 року, наприкінці 2014 року ще не було закінчене.²⁸ В інших справах вони здаються досить ефективними: наприклад, розслідування нападу на фотокореспондента, який висвітлював демонстрацію політичної партії в 2015 році, завершилося успішним притягненням до відповідальності (згідно з частиною 2 статті 154) та засудженням винного до одного року тюремного ув'язнення.²⁹

Загалом, грузинський досвід здебільшого свідчить на користь збереження в українському законодавстві окремих, докладно охарактеризованих правопорушень, що охоплюють різні форми перешкоджання журналістській діяльності. На практичному рівні це також здатне полегшити формування докладної статистики та контролювати ефективність розслідувань.

Сербія

Сербія може слугувати прикладом ще одного, поширеного в Південно-Східній Європі,³⁰ підходу до захисту безпеки журналістів в рамках кримінального законодавства. Кримінальний кодекс Сербії був змінений у 2009 році доповненням про «загрозу безпеці» працівників ЗМІ або членів їхніх сімей (по суті, це погрожування застосуванням фізичної сили за їхню професійну діяльність або виконання «завдань») - злочин, що карається позбавленням волі на строк до п'яти років:

Стаття 138. Загроза безпеці

(1) Той, хто загрожує безпеці іншій особі, погрожуючи вбивством або насильством цій особі або близькій до неї особі, карається

²⁷ Див. «Парламентський звіт про становище в галузі прав і свобод людини в Грузії за 2015 рік» Народного захисника Грузії, с. 413, за адресою <http://www.ombudsman.ge/uploads/other/3/3892.pdf>: «У парламентському звіті Народного захисника Грузії за 2014 р. зазначалося, що слідчим органам у спеціальній статистиці про зареєстровані злочини, пов'язані з перешкоджанням професійній діяльності журналістів, слід відбивати не лише злочини, пов'язані з перешкоджанням професійній діяльності журналістів, але й усі незаконні дії, вчинені проти журналістів у зв'язку з їхньою професійною діяльністю. Міністерство внутрішніх справ сповістило нас, що статистичні дані ще не оброблені з огляду на професійну діяльність потерпілого. Народний захисник Грузії підкреслює ще раз, що систематизація статистичних даних дозволить отримувати повну інформацію про всі злочини, вчинені проти журналістів у зв'язку з їхньою професійною діяльністю, та оцінювати ефективність захисту свободи медійного середовища за допомогою кримінального судочинства».

²⁸ «Парламентський звіт про становище в галузі прав і свобод людини в Грузії за 2014 рік» Народного захисника Грузії, с. 293, примітка 664, і супроводжувальний текст; доступні за адресою <http://www.ombudsman.ge/uploads/other/3/3510.pdf>.

²⁹ Звіт за 2015 рік, примітка 26 вище, с. 417 (справа Іраклія Геденідзе).

³⁰ Аналогічні положення є в Хорватії та Чорногорії.

штрафом або позбавленням волі на строк до одного року. ...

(3) Той, хто вчиняє злочин, зазначений у пункті 1 цієї статті, щодо Президента Республіки, члена парламенту, прем'єр-міністра, членів уряду, судді Конституційного Суду, судді, прокурора та заступника прокурора, адвоката, поліцейського та особи, професія якої має суспільне значення в галузі інформації та у зв'язку з виконанням завдання ним або нею, карається позбавленням волі на строк від шести місяців до п'яти років.³¹

Використовуванатут законодавча методика є непрямою, оскільки зазначене положення слід тлумачити разом із пунктом 32 статті 112 Кримінального кодексу, яка, серед інших галузей, визначає «роботу в громадських інтересах [як] професію чи виконання обов'язків, що тягнуть за собою підвищену небезпеку для відповідної особи, і це стосується професій, пов'язаних з інформуванням громадськості...».

Крім того, Кримінальний кодекс містить положення, що трактують ті чи інші злочини проти журналістів як такі, що вчинені за обтяжувальних обставин. Таким чином, вбивство «особи, яка виконує роботи в інтересах суспільства, у зв'язку з виконанням своїх обов'язків» (включно з працівниками ЗМІ, згідно з наведеним вище визначенням) розглядається як вбивство за обтяжувальних обставин і карається тюремним ув'язненням на строк до 40 років.³² Аналогічно, за тяжкі тілесні ушкодження, завдані тій же категорії осіб, передбачені суворіші покарання.³³

Це, без сумніву, становить позитивний аспект сербського законодавчого підходу, що визнає важливі соціальні функції журналістської діяльності та особливі ризики, яким вона піддається, і захищає професію на рівні глави держави та інших високопосадовців (як йдеться в наведеному вище пункті 3 статті 138). Крім того, визначення захищеної категорії осіб є ширшим, ніж в українському законодавстві, оскільки охоплює всі «професії, пов'язані з інформуванням громадськості». Водночас розпливчастість цього визначення створює певні проблеми з погляду забезпечення правової визначеності із застосування кримінального законодавства. Насамкінець, оскільки зазначені положення стосуються лише загроз, убивств і тяжких тілесних ушкоджень, вчинених проти журналістів, перелік спеціальних злочинів значно обмеженіший, ніж в українському законодавстві, за винятком менш тяжких (але все ж таки значних), пов'язаних із перешкоджанням журналістській діяльності.

Ці текстуальні обмеження, однак, не завадили сербській владі з успіхом притягати до відповідальності за напади на журналістів. Так, пункт 3 статті 138 був вперше застосований 2010 року, коли трьох осіб засудили за погрози Бранкіці Станкович, журналістці телеканалу В92. Злочинці були членами націоналістичного спортивного клубу, причетність якого до незаконного обігу наркотиків та вбивства була викрита Станкович в документальному

³¹ Англійський переклад наданий місією ОБСЄ в Сербії та Чорногорії та доступний за адресою <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> (у розділі «Сербія»).

³² Стаття 114, п. 8.

³³ Стаття 121, п. 6.

фільмі. Осіб, від яких надходили погрози, засудили до ув'язнення на строки від трьох до 16 місяців, а журналістку помістили під тривалий захист поліції через побоювання за її безпеку.³⁴

VII. ВИСНОВКИ

Положення Кримінального кодексу України, розглянуті в цьому документі, загалом достатні та забезпечують надійну законодавчу базу для залучення до відповідальності за напади на працівників ЗМІ. Іншими словами, за наявності достатньої політичної волі, ресурсів і організованості для розслідування цих злочинів, законодавчий текст вже не виправдовуватиме відсутність бажаних результатів у боротьбі з безкарністю.

З іншого боку, є ціла низка законодавчих положень, які можна поліпшити, і в наступному розділі ми надаємо рекомендації щодо цього. Однак – як застереження – ці рекомендації пропонуються в усвідомленні того, що відповідні положення Кримінального кодексу самі по собі є досить нові, і на те, щоб змінити слідчу практику або навіть повною мірою проявитися власним недолікам, не вистачає часу. Зокрема, обсяг прецедентного права за новими положеннями дуже обмежений, а це означає, що нам бракує надзвичайно корисних відгуків з боку суддівського корпусу щодо різних питань тлумачення. Загалом кажучи, надмірно часті законодавчі зміни в тій же самій галузі права здатні заплутати тих, хто кому доручені правоохоронні функції, а також інших зацікавлених сторін.

Тому на розсуд Комітету Верховної Ради та, зрештою, законодавчого органу у цілому буде вирішення того, чи користь від удосконалень, що ми рекомендуємо (за деякими винятками, наведеними нижче, що стосуються очевидно проблемних положень), переважає ціну негайного законодавчого втручання. Цілком можливо, що багато з цих проблем можуть бути вирішені через внесення змін до методичних рекомендацій, розроблених Генеральною прокуратурою та Національною поліцією, а також через підвищення кваліфікації відповідних кадрів. У будь-якому разі, сподіваємося, що наші висновки й рекомендації ще довго стануть Комітету Верховної Ради в пригоді, з перспективою внесення подальших вдосконалень в будь-який час, що він вважатиме за доречний. Такі втручання можуть стати потрібні, якщо в тлумаченні судами яких-небудь нечітких аспектів цих положень почнуть виникати проблеми, що може стати підставою для коригувальних заходів законодавчого характеру.

Наші основні висновки щодо законодавчих положень можна сформулювати так:

- Деякі аспекти статті 171 можна сформулювати краще, а інші злочини слід декриміналізувати та (або) розглядати як адміністративні правопорушення. Останнє особливо справедливо для злочину, що полягає в «незаконній відмові в доступі до інформації», оскільки це може спотворити та (або) зашкодити дії законів про свободу інформації.

³⁴ Комітет захисту журналістів, «Напади на пресу в 2010 році: Сербія» за адресою <https://cpj.org/2011/02/attacks-on-the-press-2010-serbia.php>.

- Визначення «професійної діяльності журналіста» можна розширити та вдосконалити, згідно зі стандартами Ради Європи та прикладами інших країнах (зокрема Сербії). Вимогу про підтвердження статусу журналіста посвідченням в ідеалі слід було б видалити з тексту примітки до статті 345-1, або уточнити в Методичних рекомендаціях ГПУ та поліції, що ця вимога не є обов'язковою.

Стосовно практичних питань:

- Слід розширити доступ до механізмів юридичної допомоги та правового захисту для потерпілих журналістів.
- Заходи з підготовки та підвищення кваліфікації слідчих і прокурорів щодо цих злочинів мають продовжуватися. Національну поліцію та Генпрокуратуру слід також закликати до проведення власного внутрішнього аналізу причин дефіциту відповідальності, з залученням та участю інших основних зацікавлених сторін, у тому числі представників ЗМІ. Якщо такі заходи не призводять до поліпшення ситуації протягом розумного строку, влада має розглянути питання про створення спеціальних слідчих підрозділів, нагляд на національному рівні та інші заходи, спрямовані на активізацію розслідувань. З огляду на це, корисним може виявитися досвід латиноамериканських країн, таких як Мексика або Колумбія.
- Слід запровадити достатні механізми запобігання правопорушенням, щоб протистояти особливо серйозним загрозам життю та здоров'ю журналістів.

VIII. РЕКОМЕНДАЦІЇ

Щодо внесення змін до Кримінального кодексу та іншого первинного законодавства:

1. Розглянути питання про можливість перегляду визначення журналістської діяльності в примітці до ст. 345-1 КК з метою його розширення, в тому числі через додавання прямих посилань на «нові медіа» та (або) «інших медіа-учасників» у значенні, встановленому Радою Європи в Рекомендації CM/Rec(2016)4.
2. При першій нагоді видалити посилання на вимогу показувати журналістське посвідчення з примітки до ст. 345-1 КК або іншим чином забезпечити її гнучке тлумачення на практиці.
3. При першій нагоді декриміналізувати злочин «незаконної відмови в доступі до інформації», про який йдеться у ст. 171 КК, і розглянути питання про заміну його правильно сформульованим комплексом адміністративних правопорушень, за які передбачається покарання в разі умисного або іншого серйозного порушення права на доступ до державної інформації.
4. Внести зміни до загальних законів про ЗМІ та (або) публічну інформацію, щоб визнати різні форми інтернет-ЗМІ як ЗМІ, але не встановлювати надмірних реєстраційних чи інших вимог.

5. Переглянути законодавчу базу про безкоштовну правову допомогу й процесуальні права потерпілих з метою забезпечення достатнього доступу до правової допомоги та інших процесуальних гарантій і засобів правового захисту для журналістів, потерпілих від злочинів.
6. Переглянути законодавчу базу про розслідування злочинів, у вчиненні яких підозрюють працівників правоохоронних органів, з метою забезпечення цілісності та неупередженості такого розслідування.

Щодо Методичних рекомендацій ГПУ:

7. Розглянути можливість запровадження більш упорядкованої структури методичних рекомендацій, доповнивши їх коментарями та підпунктами щодо кількості різних злочинів та інших елементів кожного відповідного положення Кримінального кодексу.
8. Зокрема, деталізувати різні правопорушення, передбачені ст. 171 КК, включно з незаконним вилученням матеріалів, умисним перешкоджанням та іншими незаконними заборонами.
9. Ухвалити якомога ширше тлумачення (згідно з чинним законодавством) визначення журналістської діяльності згідно з рекомендаціями Ради Європи. З-поміж іншого, уникати автоматичного виключення інтернет-журналістики або «нових медіа».
10. Видалити будь-які категоричні вимоги показувати журналістське посвідчення чи підтвердження офіційної державної реєстрації засобу ЗМІ та забезпечити, щоб злочини проти журналістів належним чином реєструвалися та розслідувалися навіть за відсутності офіційного посвідчення (за умови, що статус журналіста підтверджено іншим чином).
11. Тлумачити поняття «законної професійної діяльності» журналістів згідно з відповідною прецедентною практикою ЄСПЛ; переглянути посилання на «провокації» з боку журналістів, потерпілих від злочинів.
12. Деталізувати питання «реальних погроз» згідно зі ст. 345-1 КК відповідно до судової практики національних судів і європейських стандартів.
13. Загалом узгодити Методичні рекомендації ГПУ з методичними рекомендаціями Національної поліції щодо тих же самих положень Кримінального кодексу.

Щодо Методичних рекомендацій Національної поліції:

14. Зафіксувати більш чіткий підхід щодо того, що якщо у потерпілого/потерпілої немає журналістського посвідчення, це не є перешкодою для розслідування.
15. Розробити тлумачення вимоги «систематичної діяльності» для того, щоб встановити, чи мав місце злочин проти журналістської діяльності; таке тлумачення має охопити також працівників так званих «нових ЗМІ» та тих, хто займається журналістикою на частковій зайнятості.
16. Більш глибоко обговорити необхідність доводити умисел на перешкоджання журналістській діяльності та інші пов'язані з цим практичні аспекти.

Правоохоронним органам і органам прокуратури:

17. Виділяти достатні ресурси для дієвого розслідування й судового переслідування злочинів проти журналістів, у першу чергу найтяжчих із таких злочинів, відповідно до стандартів Ради Європи та практики ЄСПЛ, та процедур виконання рішень ЄСПЛ перед Комітетом Міністрів Ради Європи. Продовжувати підготовку і спеціалізацію основного персоналу, якому доручені ці розслідування.
18. Провести систематичне внутрішнє вивчення причин низької результативності розслідування таких злочинів, із залученням представників ЗМІ та інших зацікавлених сторін.
19. Докладати особливих зусиль, щоб забезпечувати довіру громадськості щодо недоторканності розслідувань, де підозрюваними є державні посадовці або працівники правоохоронних органів.
20. Якщо результативність розслідувань не поліпшується в розумні строки, розглянути питання про створення спеціалізованих підрозділів і прямий центральний нагляд за всіма розслідуваннями тяжких злочинів проти журналістів.
21. Зміцнити механізми запобігання, зокрема пропонуючи фізичну (особисту) охорону журналістам, яким загрожує серйозний ризик нападу з боку озброєних груп або окремих осіб.

Медіа-спільноті та групам захисту свободи ЗМІ:

22. Збирати систематичні дані про стан і хід кримінального розслідування злочинів проти працівників ЗМІ, періодично публікувати результати.
23. Виступати за створення більш надійного захисту і механізмів запобігання для працівників ЗМІ, яким загрожує серйозний ризик цілеспрямованого насильства.
24. Проконсультуватися з Координаційним центром із надання правової допомоги та іншими зацікавленими сторонами, щоб знайти способи поліпшення доступу до правової допомоги для журналістів, яким загрожує небезпека через їхню професійну діяльність.
25. Провести навчання або інші просвітницькі заходи для працівників ЗМІ щодо їхніх прав як потерпілих від злочинів, а також заходів запобігання злочинам або надання допомоги в кримінальному переслідуванні за вчинені проти них злочини.
26. Розглянути можливість розбудови стратегічної правоздатності з моніторингу та (або) підтримки основних розслідувань злочинів проти журналістів, а також загального розвитку законодавства в цій галузі.

ДОДАТОК

ПОВНИЙ ТЕКСТ РОЗГЛЯНУТИХ ПОЛОЖЕНЬ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ³⁵

Стаття 12. Класифікація злочинів

1. Залежно від ступеня тяжкості злочини поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі.
2. Злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.
3. Злочином середньої тяжкості є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років.
4. Тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років.
5. Особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.
6. Ступінь тяжкості злочину, за вчинення якого передбачене одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначається виходячи зі строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин.

Стаття 49. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності

1. Особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею злочину і до дня набрання вироком законної сили минули такі строки:

³⁵ Зазначені статті Кримінального кодексу України було використано для аналізу у редакції, чинній на 01 липня 2017 року. Повний текст - <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

- 1) два роки - у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі;
 - 2) три роки - у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання у виді обмеження або позбавлення волі;
 - 3) п'ять років - у разі вчинення злочину середньої тяжкості;
 - 4) десять років - у разі вчинення тяжкого злочину;
 - 5) п'ятнадцять років - у разі вчинення особливо тяжкого злочину.
2. Перебіг давності зупиняється, якщо особа, що вчинила злочин, ухилилася від досудового слідства або суду. У цих випадках перебіг давності відновлюється з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання. У цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення злочину минуло п'ятнадцять років.
3. Перебіг давності переривається, якщо до закінчення зазначених у частинах першій та другій цієї статті строків особа вчинила новий злочин середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин. Обчислення давності в цьому разі починається з дня вчинення нового злочину. При цьому строки давності обчислюються окремо за кожний злочин.
4. Питання про застосування давності до особи, що вчинила особливо тяжкий злочин, за який згідно із законом може бути призначено довічне позбавлення волі, вирішується судом. Якщо суд не визнає за можливе застосувати давність, довічне позбавлення волі не може бути призначено і замінюється позбавленням волі на певний строк.
5. Давність не застосовується у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109-114-1, проти миру та безпеки людства, передбачених у статтях 437-439 і частині першій статті 442 цього Кодексу.

Стаття 163. Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер

1. Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, - караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі до трьох років.
2. Ті самі дії, вчинені повторно або щодо державних чи громадських діячів, журналіста, або вчинені службовою особою, або з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації, -

караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років.

{Стаття 163 із змінами, внесеними згідно із Законом № 993-VIII від 04.02.2016}

Стаття 171. Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів

1. Незаконне вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених журналістом матеріалів і технічних засобів, якими він користується у зв'язку із своєю професійною діяльністю, незаконна відмова у доступі журналіста до інформації, незаконна заборона висвітлення окремих тем, показу окремих осіб, критики суб'єкта владних повноважень, а так само будь-яке інше умисне перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності –

карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків або переслідування журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю - караються штрафом до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до чотирьох років.

3. Дії, передбачені частиною другою цієї статті, якщо вони були вчинені службовою особою з використанням свого службового становища або за попередньою змовою групою осіб, - караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Стаття 345-1. Погроза або насильство щодо журналіста

1. Погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності –

карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

2. Умисне заподіяння журналісту, його близьким родичам чи членам сім'ї побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності –

карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Умисне заподіяння журналісту, його близьким родичам чи членам сім'ї тяжкого тілесного ушкодження у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності -

карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.

4. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені організованою групою, -

караються позбавленням волі на строк від семи до чотирнадцяти років.

Примітка. Під професійною діяльністю журналіста у цій статті та статтях 171, 347-1, 348-1 цього Кодексу слід розуміти систематичну діяльність особи, пов'язану із збиранням, одержанням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації з метою її поширення на невизначене коло осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет. Статус журналіста або його належність до засобу масової інформації підтверджується редакційним або службовим посвідченням чи іншим документом, виданим засобом масової інформації, його редакцією або професійною чи творчою спілкою журналістів.

{Кодекс доповнено статтею 345-1 згідно із Законом № 421-VIII від 14.05.2015}

Стаття 347-1. Умисне знищення або пошкодження майна журналіста

1. Умисне знищення або пошкодження майна, що належить журналісту, його близьким родичам чи членам сім'ї, у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності -

караються штрафом від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років.

2. Ті самі дії, вчинені шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, або такі, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк від шести до п'ятнадцяти років.

{Кодекс доповнено статтею 347-1 згідно із Законом № 421-VIII від 14.05.2015}

Стаття 348-1. Посягання на життя журналіста

Вбивство або замах на вбивство журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності -

караються позбавленням волі на строк від дев'яти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі.

{Кодекс доповнено статтею 348-1 згідно із Законом № 421-VIII від 14.05.2015}

Стаття 349-1. Захоплення журналіста як заручника

Захоплення або тримання як заручника журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї з метою спонукання цього журналіста вчинити або утриматися від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника -

караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років.

{Кодекс доповнено статтею 349-1 згідно із Законом № 421-VIII від 14.05.2015}

Стаття 375. Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови

1. Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови -

карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

2. Ті самі дії, що спричинили тяжкі наслідки або вчинені з корисливих мотивів, в інших особистих інтересах чи з метою перешкодження законній професійній діяльності журналіста, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

{Стаття 375 із змінами, внесеними згідно із Законом № 421-VIII від 14.05.2015}

Даріан Павлі (Darian Pavli) – юрист у сферах медіа та захисту прав людини з двадцятирічним досвідом. Протягом 2003 - 2014 рр., пан Павлі був старшим адвокатом з питань свободи вираження поглядів та інформації програми Open Society Justice Initiative у Нью-Йорку. Він був задіяний у судових процесах у міжнародних та національних інституціях захисту прав людини та сприяв визнанню права на доступ до державної інформації як основоположного права. На даний час він є незалежним експертом, що базується в Албанії, де він працював радником спеціального парламентського комітету реформи у сфері юстиції та різних міжнародних організацій. До цього, пан Павлі був дослідником міжнародної організації Human Rights Watch, а також старшим адвокатом Організації з безпеки і співробітництва в Європі (Organization for Security and Co-operation in Europe). Вищу юридичну освіту він отримав у Школі Права Нью-Йоркського Університету (NYU Law School) та у Центрально-Європейському Університеті.

UKR

www.coe.int

Рада Європи є провідною організацією із захисту прав людини континенту. Вона включає в себе 47 держав-членів, 28 з яких є членами Європейського Союзу. Усі держави-члени Ради Європи підписали Європейську конвенцію з прав людини – договір, спрямований на захист прав людини, демократії та верховенства права. Європейський суд з прав людини здійснює нагляд за виконанням Конвенції у державах-членах.